

رۆمانی دوو دنیا له نیوان زهمهن و مانادا

لیدوانی: جهبار جهمال غه‌ریب

هارمۆنی وه‌ک تیرم و بنه‌مایه‌کی مووزیک خۆی ده‌کیشیتته نیتو دنیای
ئه‌ده‌ب و ئه‌ده‌ب هه‌نگاوێک له مووزیکا نزیک ده‌کاته‌وه.

هارمۆنیای زمان رۆمانی «دوو دنیا» له چوارچێوه‌ی شه‌ره‌کانی رووداو و
فرتوفیله‌کانی ته‌کنیک ده‌رده‌کیشی و ده‌یکاته پارچه‌یه‌ک مۆسیقا.

نامه‌وێ ئهم رۆمانه له رووی مۆزیکییه‌وه بخوینمه‌وه، ئه‌وه بو له‌زه‌تی
خوینهر جێده‌هێلم. له هه‌ندێ نیگا و چه‌مکی جیاوازه‌وه رۆمانی دوو دنیا
ده‌بینم، گرنگترینیان «زهمهن» ه، هه‌ر له ناو نیشانه‌که‌وه ده‌چمه ژووری، هه‌ر له
وێوه و له ناانگای نووسه‌ردا ده‌مه‌وێ ده‌سه‌لاتی خۆم بگه‌یه‌نمه ئه‌و دیو رووداوه
و ئه‌و دیو ئیستاتیکای زمان. دوو دنیا، جگه له زهمهن و جگه له فیتلی وشه
زیاتر هه‌چی دیکه نییه.

ئه‌و دوو دنیایه راسته دوو دنیای واقه‌ین، دوو دنیای نیتو زمانن، به‌لام
هه‌رگیز دوو دنیای حه‌قیقی نین.

دنیای یه‌که‌م ئه‌و دنیا تیژ تیپه‌ر و جارێکه‌ریه‌یه که له زهمه‌نی به‌سه‌رچووی
-له دیدی رووداوه‌وه- ئیستادا وجودێکی زۆره‌ملی و پر هه‌ره‌شه و به‌لام
کالی هه‌یه:

«به‌خۆم ده‌لیم: گه‌ر بتوانم بنووسم، ... خۆم به‌م شتیه‌یه، به‌م بێ توانایی
و نه‌خۆشیه‌یه ناوێت. ده‌زانم ئهم که‌سه غه‌ریبه‌یه‌ی که مالی له رۆحمدا چێ
کردووه، میوانیکی ناوه‌خت و غه‌واره‌یه‌و ئاماده‌یه‌کی کاتی هه‌یه» ل ۱۹/
دوو دنیا.

که‌سه‌کان له زهمه‌نی ئیستادا غه‌وارهن و مالی رووح داگیر ده‌که‌ن. ئه‌و
زهمه‌نی یه‌که‌مه‌ یان «ده‌می ئیستا» له‌م رۆمانه‌دا له‌گه‌ڵ چرکه‌ی کاتژمێر
وردوخاش ده‌بیت.

زهمه‌نی دووه‌م، زهمه‌نی رابردووه (له رووداوا)، دنیایه‌کی تیپه‌ریه‌وه، به‌لام
ئه‌به‌دیه‌یه. رابردوو له رۆمانی دوو دنیا دا ئه‌و کاته کاتژمێر ئامێزه نییه که
ره‌ش بۆته‌وه و بۆته به‌شیک له ئه‌رشیف، ئه‌و زهمه‌نی به‌ناو رابردوو له
سیاقی میژوویی خۆی هاتۆته‌ ده‌ر و له پانتایه‌کی زۆر گه‌وره‌تردا به‌رجه‌سته
بووه که ئه‌ویش زهمه‌نی زه‌ینییه. (له شوێنێکی دیکه‌ی ئهم وتاره‌دا
ده‌گه‌ریمه‌وه سه‌ر زهمه‌نی زه‌ینی).

(ترسم له «ئاینده» هه‌یه و «ئه‌مرۆ» زهمه‌نیکی به‌تال و هه‌له‌سه‌ی‌درای
وه‌هایه که به‌هه‌یج جیگایه‌که‌وه رایه‌ل نییه. ته‌نها رابردوو واقیعه‌تی هه‌یه و
وه‌ک ئامێزه گۆل گۆلییه‌که‌ی دا به‌ له‌نیتو خۆیدا په‌نام ده‌دات)

ل ۱۵ / رۆمانی «دوو دنیا»

تاستی هه‌ردوو زهمهن «ده‌می ئیستا و رابردوو» له رۆمانی دوو دنیا دا

دنیای یه‌که‌م:

۱- دنیای ئیستایه واته ده‌می ئاماده.

۲- دنیایه‌کی خۆسه‌پیتنه و ده‌سه‌لاتی ئینسان له دوورخستنه‌وه‌یدا نییه.

- ۳- له گهل تپه پړني هر چرکه يه ک ته مه ني کم ده بپته وه.
 ۴- له زه مه نيکي زور ديار يکراودا ده ژي.

دنيای دووهم:

- ۱- دنيای رابردووه، کاتي تپه پړيو «له رووداودا».
 ۲- ناماده ييه کي خوويستي هه يه.
 ۳- هه موو چرکه يه ک ته مه ني دريژتر ده بپت.
 ۴- زه مه ن بؤ ټه و کو تايي نايه.

به کاره پښاني دوو زه مه ن «زه مه ني ئيستا و زه مه ني رابردوو» ليږده زه مه ن چنه د ده لاله ته بؤ کات ټه وه نده ش ټاليه تي ته کنيکه، دواچار به کاره پښاني زمانيشه له رابردوودا.
 له شپوه باوه که پيدا زه مه ن له سي حاله تدا درده که وي:

درکه و تنه کاني زه مه ن يان شپوه کاني بووني زه مه ن

زه مه ني به سه رچوو → زه مه ني ناماده ← زه مه ني «ئيستا» دانه هاتوو

من «ده مي ئيستا» م به سه نته ر داناوه چونکه زه مه ن له کاتي به کاره پښاني دا وجودي هه يه، ته نيا ده مي ناماده شه که ئيعتبار بؤ زه مه نه کاني ديکه ده گپ ټته وه، وانا له ئيستا دا دويني وجودي هه يه هر له ئيستا شدا به ياني مانايه کي هه يه.

ټه و دابه شکر دنه ي سه روه بؤ چوونيکي ته و او به رجه سته و تا راده يه ک ټه کاديمي له پشته. له و دابه شکر دنه دا «زه مه ني زه يني» که دريژترين و فراوانترين و زيندووترين زه مه نه جينگايه کي ديار يکراوي نييه، به لام زه مه ني زه يني وجوديکي سه رتا پانگيري «له کوکړدنه وه ي هه رسخ زه مه نه که دا هه يه» زه مه ني زه يني په يوه ندي به تواناي «خه لکړدن و داه پښاني» ي نوو سه روه هه يه، هه رجه ند ټه و زه مه نه له ژياني روژانه شدا به کاره پښاني بي پايان و به رده وامي هه يه.

* * *

له روژاني دوو دنيادا دوو زه مه نمان هه يه، ئيستا و به سه رچوو، به لام پانتاي وجوديان پانتايه کي زور ناهوسه نکه، له ئاستي به کاره پښاني زماندا، له ئاستي رووداودا، له ئاستي ته کنيکدا، له ئاستي وتوويزدا «argument»، وجودي ئيستا له هه موو ئاسته کاندا وجوديکي کال و که مخايه ن و بي بايه خه.

ټه و دوو زه مه نه روژمان کوژه، ټه و دوو زه مه نه ته ئويل کوژه ټه گه ر له زه مه ني سييه مدا کونه کړي ته وه که «زه مه ني

زه ينييه» ټه وه شوپنيک بؤ به ره مه پښاني زمان و هونه ري گپړانه وه ناميني.

حياکيه ت له زه مه ني زه پنيدا دپته وجود، هه ر له و زه مه نه شدا گه شه ده کات، هه ول ده دم به دواي ټاليه ته کاني گه شه کړدي گپړانه وده باگه ريم، ټه وانيش په ره پښاني روودا، کاملبووني که سيه تيه کان، گه شه کړدي زمان.

هه موو زانسته کاني دنيا به زانسته مروځايه تيه کانيشه وه ټاليه تي گه شه کړدن و په ره پښانيان هه مه جوړن، ته نيا و ته نيا حياکيه ت نه بيت که جگه له هونه ري گپړانه وه و به کاره پښان و به ره مه پښاني زمان نه بيت هيچ رزگار که ريکي ديکه ي نييه. به له به رچاو گرتي ټه و راستييه ي که زاناي به ناوبانگ «باختين» گفتوگو يان هونه ري وتوويزي به بنه ماو ژيرخاني هونه ري گپړانه وه دانا، ټه گه ر ټه وه ش بزاني که سوکرات به پتي سه رچاو هه کاني ټه فلاتون هونه ري وتوويزي يان «تارکيوميونت» له به رزترين ئاستدا به کاره پښا بؤ گه يشتن به حه قيقه ت! هه ول ده دم له ماهيه تي زه مه ن و په رنګدان وه و گه شه کړدي ټه و ټاليه تانه ي که تا ئيستا ناوم هپناون بکو لمه وه.

۱- روودا: به پشت به ستن به جموجوولي روژانه، په ره پښانيان «هه راي باجيه کان و سه رکيشي گوله به ره ونه که کاني شيراز و، ديسپلينه کاني باوکه و گول مريه م ... په رويز...»

* په رويز به قره زه ر و سمپله ته نکه که يه وه ده نازي و پتي وايه هه موو کيژاني شار و شه مييران عاشقي وين. ل ۱۰۷ / دوو دنيا.

* خاله سه ره نګ به رده م من و کوره خاله کان ده گريت، ناهي لي ته ماشا که ين. گوله کاني شيراز هون هون ده گرين. هيچ که س زاتي ټه وه ي نييه بدويت. هيچ که س جوړه تي ټه وه ي نييه بلتي په رويز مردوه. ل ۱۱۹ / روژماني دوو دنيا.

۲- که سيه تيه کان؛ «من» ي قسه که ر هه ندي جار له نه خو شخانه و هه موو ده ميتش له ناو هه راو زه نا. گه شه کړدي که سيه تيه کان له که سا يه تي گول مريه مدا ده گاته لوتکه ي خو ي.

«کيژتيکي مو ن و که م قسه ش له م پوله دايه که ناوه راسته که ي «گول مريه م» ... به لام ټه هلي سه ما نييه. له گوشه يه کدا راده وه ستني و ته ماشا ده کات. حه زده که م مه ته لي ټه م کيژه م بؤ هه لي، به لام ريگا نادات. ل ۹۲ / دوو دنيا

«د پرسم: ده ته وي له گهل ئيمه دا بؤ پاسکيل نازووتن بيت؟»

ده لي: «نا باوکم روخسه تم ناداتي، وا ده لي و په نګي سوور هه لده گه ري.»

گه شه کړدي که سيه تيه کان يه کيکه له بنه ما هه ره

سهره کییه کانی رۆمان، ئەو گەشه کردنانه کاتیک روو دهدهن که رۆماننوس خۆی له تافه ساده کانی زهمه و رووداو نازاد دهکات. گول مریه به و ساده یه گولیک ده کرتیه وه گه شه دهکات و له شه خسیه تیکی شهرمن و گوشه گیر و گوپرایه ل دهگوریت بۆ کچیکی عاشق و وریا، به شداری راکردن و پاسکیل سواری و تراژیدیا گه وره کان دهکات.

«گول مریه له پیکه نیندا خه ریکه به پشتا ده که ویت. فیرووه له دلوه پیکه نی. ۱۱۴. گول مریه کامیراکه ی باوکی هیناوه. وینه یه کی به کومه لمان دهگرت. ... پاشان وینه یه کی ته نهایی دۆن جوانی باخی فیرووه س. ... له پال په رویتزا راده وستی و دهست به بازوویه گری ده دات.» ۱۱۷

له گه شه کردنی که سیه تیه کان له رۆمانی دوو دنیادا ناکری له سهر «په رویتز» نه وستی. ئەو که سیه تیه هره زیندووه که چهند رسته یه کی که می دراوه تی [بیگومان به بهراورد له گه ل ئەو وینه یه کی که لامان دروست ده بیت] په رویتز له سیاقی رووداوه کان و هه تا رۆمانه که شه دیته دهر و ده بیته به شیک له خوینهر و یان خوینهر ئەو وینه یه له رۆمانه بۆ ئە به د لای خۆی ده پاریتزی.

«دۆن جوانه که ی باخی فیرووه س «په رویتز»، وه کو تاوس به کۆلاندا دیت و ده چتی و خه ون و خه یاله کانی ته و او بوونیان بۆ نییه. ته مه نی شازده سالانه و شازده هه زار به رنامه ی بۆ ئاینده هه ن.»

«په رویتز به قره زهرد و سمیله ته نکه که یه وه ده نازی و پیتی وایه هه موو کیژانی شار و شه میران عاشقی وین» ۱۰۷

«دلنیام په رویتز، پاله وانی مه له، پاله وانی راکردن، پاله وانی شه ره شمشیر، په رویتزی فه زاگه ر، به چیادا هه لگژ، ناخودای که شتی، ده توانی به رگری له خۆی بکات. .. ناخر ته مه نی له شازده سال زیاتر نییه، عاشقی گول مریه مه» ۱۱۹

۳- زمان؛ من هه میسه زمان به هۆکاری یه که م داده نیم، چونکه رووداو و که سیه تیه کان و سه رجه می ره گه زه کانی دیکه ته نیا له زماندا وجودیان هه یه، ئەو زمانه کورپکی شازده سال ده کاته ئەفسانه و گول مریه له گولیکه خه مباره وه ده کاته سووره تیک له جوانی و فرین و جووله.

«دهنگی قیزه ی گول مریه ده گاته گویم. .. توند توند به سه ره و لپشه که ی باخی فیرووه سدا پایده ر لپشه ده بین. بین ده گرین. په رویتز پیشی هه مووان ده داته وه، گول مریه به به چاوانیک که له هه ژمهت ترس گردبوونه ته وه و زاریک که ناماده ی هاوارکردنه، ته ماشای پیشه وه ده کات، دهستی به دهوری نیوقه دی په رویتزا هیناوه وتوندو تول خۆی پیوه لکاندوهه. با به ژیر قش و ته نووره که یدا دیت» ۱۰۶

* گولی ته ره قی کاری ته نیا له سهر دوو زهمه ن کردوه، یه که میان زهمه نی ئیستا و دوو میان زهمه نی رابردوه، (ئه وه وهک به شیک له ته کنیک)، زهمه نی ئیستا ته نیا ناگادار کردنه وه ی موته له قییه (خوینهر) له که له که بوونی زهمه نی دووم. له زهمه نی یه که مدا هه موو گه شه کردنیک مردووه، خوینهر چاوه رتی گه یشتن و چاکبوونه وه و رسته یه کی زیندوو ناکات که له سیاقی ئیستا دا به ره م هاتیب. زهمه نی ئیستا له م رۆمانه دا ته نیا موجامه له یه که بۆ گه رانه وه بۆ رابردو. (رابردو وهک به شیک له زهمه نی زهینی).

کاتی دووم ته وای رۆمانه که ی داگیر کردوه، هه ر له وه زهمه نه دا ئینسانه کان ده ناسین، له وه زهمه نه دا گپرا نه وه ئیعتیبار بۆ خۆی ده ستینیتیه وه. زمان له مه سره ف کردن و به خه ساردان ده بیته به ره مه هین.

راسته رۆمانه که وهک گپرا نه وه به شیکه له میژوو، به لام ئەم رۆمانه هه رگیز نا بیته «میژوو»، به لکو دنیایه ک له سیاقی میژوودا خه لق ده کات، ئەم میژوو وهک لۆگوس ده لیت: به شیکه گه وره ی دنیای تراژیکه، ئیمه له وه دیو رسته کانه وه، له وه دیو ره ونه ق و گوله کانه وه له دهست چوونیک ده بینین، ئەو خه ساره ت و له دهست چوونه خه ساره تیکی رابردو نییه، شتیک نییه له رابردو رووی دابی، ئەو له دهست چوونه له دهست چوونیکه ئانییه.

هه ر لپره وه شه نه وه ده سه لمی که ده بی هه ر گپرا نه وه یه ک بۆ رابردو مانایه ک په یدا کات. مانایه ک ئیمه به خۆیه وه به سه ستیتیه وه. مانا له م رۆمانه دا چیه؟ ئەوه پرسیاریکی چهند بیبایه خه که مانا به به شیک له «واتا» تیبگه یین. لپره دا «مانا» ناویکی نهینی و حازر به دهسته بۆ هه موو ئەو ده لاله ت و کۆنسکویتسانه ی ئالیه ته کانی دیکه ی رۆمان دروستی ده که ن. ئەگه ر ئیمه نیازمانه له نیوان مۆرادیفی وشه کان مانا بدۆزینه وه ئەوه رۆمان ده که یه دیلی فه ره نگ و خۆشمان ده که یه دیلی خۆشخوان. له کویدا بۆ مانا به و مانایه ی سه ره وه بگه رپین؟ من هه ول ده دم مانا له جیاوازی نیوان ئەو دوو دنیایه بدۆزمه وه له پله ی یه که مدا له ناخی خۆمدا، له دیدی نووسه ر مانای سه رتا پاگیری ئەو دوو دنیایه ته نیا و ته نیا له به رده م یه کتردا مانایان هه یه.

وه رگیری به توانا دلاوه ر قه ره داغی توانیویه تی له سیاقی وه رگپرا نه که یدا به شیک له تیبگه یشتنی خۆی بۆ مانا بداته خوینهر.

سه رچاوه:

گولی ته ره قی، دوو دنیایا، وه رگپرا نی دلاوه ر قه ره داغی، ده زگای ئاراس، هه ولییر، ۲۰۰۵

* * *